

CEZA MUHALEMESİ HUKUKU TARİHİ PERSPEKTİFİNDEN ENGİZİSYON YARGILAMALARI^(*)

Prof. Dr. Murat BALCI^()**

ÖZET

Ceza muhakemesi, temel insan haklarına en ağır müdahalelerin yapıldığı bir süreçtir. Bir kişinin suçlu olup olmadığının tespiti için itham altında olanın belirli yükümlülüklerle katlanması gereklidir. Bu süreçte, hukuk dışına çıkılmaması, devlet gücünün orantısız şekilde kullanılması ve henüz suçu sabit olamayan bireyin ağır mağduriyetler yaşanmaması için tarihi tecrübelerin iyi incelenmesi gerekmektedir. Orta Çağ'da engizisyon yargılamaları, ceza muhakemesinin kötüye kullanılmasının ne denli ağır sonuçlara yol açabileceğini göstermektedir.

Çalışmada ceza muhakemesi hukuku tarihi bakımından acı bir tecrübe olan engizisyon mahkemeleri ve engizisyon mahkemelerindeki yargılama usulü ile uygulanan işkence yöntemlerine değinilmiştir. Bugün ceza muhakemesi hukukunda yer alan birçok ilke ve kuralın kaynağını engizisyon yargılamalarındaki acı tecrübeler oluşturmaktadır. Ceza muhakemesinin araçsallaştırılması ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan cadı yargılamaları da unutulmaması gereken uygulamalardır. Ölmüş kişilerin yargılanması ve malvarlığı müsaderesi cezaları, engizisyon mahkemelerinin bugün hala akılda tutulması gerektiğini ortaya koymaktadır. Çalışmada engizisyon kavramı, engizisyon mahkemelerinin ortaya çıkışı, uygulanan işkence şekilleri, hükümlenen cezalar, cadı yargılamaları ve engizisyon yargılamalarının son bulması konusu üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler

Engizisyon, İşkence, Cadı Avı, Tahkik Sistemi, Maddi Gerçek.

^(*) DOI: 10.33432/ybuhukuk.1304260 - **Geliş Tarihi:** 27.05.2023 - **Kabul Tarihi:** 18.10.2023.

^(**) Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Usul Hukuku Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi, İstanbul-Türkiye,
E-posta: balci53@hotmail.com; Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-8506-7911>.

THE INQUISITION PROCEEDINGS IN THE PERSPECTIVE OF THE HISTORY OF CRIMINAL PROCEDURE LAW

ABSTRACT

Criminal procedure is a process that includes the heaviest interventions are made on fundamental human rights. In order to determine whether a person is guilty or not, the accused must bear certain obligations. In this process, historical experiences should be examined carefully in order not to violate the law, not to use the state power disproportionately and to prevent the heavy aggrievement of the individual whose crime has not been proven yet. Inquisition trials in the Middle Ages show how severe the consequences of misuse of criminal procedure can be.

In this study, the inquisition courts which are unpleasant experiences in terms of the history of criminal procedure law, legal procedure in the inquisition courts and the methods of persecution which was applied are mentioned. The source of many principles and rules in criminal procedural law today is composed of unpleasant experiences in the inquisition proceedings. The instrumentalization of criminal procedure and the witch trials which are the results of the instrumentalization are the implementations that should not be forgotten. The prosecution of the decedent and orders of confiscation of property demonstrate that the inquisition courts still need to be borne in mind. The study dwells on the concept of the inquisition, the emergence of the inquisition courts, the forms of persecution that was applied, the punishments, the witch trials, and extinction of the inquisition proceedings.

Keywords

The Inquisition, Persecution, Witch Hunt, Inquisitorial System, Material Fact.

GİRİŞ

Engizisyon yargılamaları, tarihsel dönüşüm açısından ibret vericidir. İlk dönemlerde Hz. İsa ve Hristiyan dini mensupları ağır işkencelere maruz kalmıştır. Daha sonra, işkenceye maruz kalan dinin mensupları aynı işkenceleri dinden dönenlere yapar hale gelmiştir. Bir hoşgörü dini olma iddiasıyla ortaya çıkan dinin, kendini koruma ve sapkınların cezalandırılması maksadıyla, devletin gücünü de eline geçirerek değişimi akıllara durgunluk vericidir. Bu en kötü tecrübenin ceza muhakemesi hukuku alanında yeterli şekilde incelenip, gelecek nesillere aktarılması önemlidir. Ancak bu halde devletin ceza muhakemesini yürütürken hukukla bağlı kalmasının önemi ortaya konulabilecektir.

Engizisyon yargılamaları ve işkence süreçleri, çeşitli tarihi kaynaklarda ele alınmaktadır. Ancak aşağıda engizisyon yargılamaları özellikle ceza muhakemesi yoluyla ele alınacak ve işkence süreçleri kapsamlı olarak incelenecektir.

Çalışmada öncelikle engizisyon mahkemelerinin ortaya çıkışı, daha sonra engizisyon mahkemelerindeki muhakeme süreci ortaya konacaktır. Muhakemenin en önemli aşamasını sapkın olarak adlandırılan şüphelilere işkence edilmesi oluşturmaktadır.

I. ENGİZİSYON KAVRAMI VE ENGİZİSYON MAHKEMELERİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Engizisyon kelimesi, Latince; inceleme, araştırma ve sorgulama anlamına gelmektedir¹. Engizisyon kaynaklarda, “bezdirici, baskıcı soruşturma ve sorgulama”, “araştırmak, keşfetmek, aramak, sormak” olarak da tanımlanmaktadır². Ceza muhakemesi hukuku tarihi açısından bakıldığında, Hristiyanlıktan dönen, dini esaslara aykırı davrananları cezalandırmak için kurulan Katolik kilisesi mahkeme-

¹ **Esgin, Mehmet** (1998) “Hristiyanlıkta Engizisyon Mahkemeleri”, (Doktora), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.57 vd.

² **Dündar, Derya** (2019) “Orta Çağ ve Erken Modern Avrupa’da İşkence”, (Doktora), Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.99; **Ozansü, Mehmet Cemil** (2013) “Erken Modernlikte Ceza Sorumluluğunun Kamusallaşması ve Rasyonelleşmesi”, (Doktora), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.163; **Demirci, Kürşat** (1995) “Engizisyon”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 11. Cilt, Ankara, TDV, s.238.

leridir³. Engizisyon mahkemeleri, Orta Çağ'da Hristiyanlık dininden dönen ve/ya dönme eğiliminde olanlarla mücadele etmek amacıyla tesis edilmiştir. Dinden dönen ve yargılanacak olan sanıklar, “sapkın” olarak isimlendirilmiştir⁴. Engizisyon 13. yüzyıl kanonik hukukunun mahsulüdür. Kanonik (kilise) hukukun etkisi altına giren Avrupa'da, özellikle Orta Çağ'ın ikinci yarısında insanların vahşiliğini tüm çıplaklığı ile gözler önüne seren düzenlemeler yapılmıştır⁵.

Orta Çağ'da klasik muhakeme yöntemi itham sistemi idi. “Davacının olmadığı yerde, hakim de yoktur” (Wo kein Klager, da auch kein Richter) ilkesi gereğince bir hususun dava edilebilmesi için taraf vasıtası ile bir iddianın ileri sürülmüş olması gerekirdi⁶. Eski Yunan ve Roma'da, Orta Çağ'ın ilk yarısında ceza muhakemesi açısından itham sistemi (akkusationsprozess) egemen olmuştur. İtham sistemine ilk defa doğru memleketlerinde rastlanmış, daha sonra bu usul Yunan ve Roma Medeniyetlerinde uygulama bulmuştur⁷. Orta Çağ'ın birinci yarısında egemen olan itham sistemi, Orta Çağ'ın ikinci yarısında Kilise Hukukunun etkisiyle terk edilmiş yerine tahkik sistemi hakim olmuştur. XII. yüzyıldan XV. yüzyıla kadarki Orta Çağ Avrupa hukukunun gösterdiği en önemli değişiklik ceza muhakemesinin taraflar arasında bir muhakeme olmaktan çıkıp kamusal bir nitelik kazanmasıydı. Tahkik sisteminin hakim olduğu Orta Çağ Avrupası'nda; davasız yargılama olmaz ilkesi terk edilmiş, hakim, hem soruşturmayı yapan hem de yargılayan konumuna gelmiştir. Tanıkların gizli dinlenmesi, tarafların yalnızca yemin safhasında hazır olması, sorguda elde edilen

³ Esgin, s.57 vd.; Demirci, s.238.

⁴ Dündar, s.99 vd.; Ozansü, s.169; Demirci, s.238.

⁵ Öztürk, Bahri/Tezcan, Durmuş/Erdem, Mustafa Ruhan/Sırma Gezer, Özge/Saygılar Kırıt, Yasemin F./Alan Akcan, Esra/Özaydın, Özdem/Erden Tütüncü, Efser/Altınok Villemin, Derya/Tok, Mehmet Can (2021) Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 15. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınları, s.33.

⁶ Ozansü, s.165.

⁷ Erem, Faruk (1988) “Savunma ve Ceza Yargılamasının Temeldeki Kusurları”, TBB, S:1, s.92 vd; Erem'e göre; bu sisteme alternatif olarak gelen ve kilise hukukuna dayanan engizisyon sistemi olmasaydı bugün ceza muhakemesi çok daha ileri bir seviyede olurdu. Yazar, ceza muhakemesi hukukumuzdaki birçok bozukluğun sebebinin bu sistem olduğunu belirtip itham sistemine dönmenin daha yararlı olacağı kanaatinde. Bkz: Erem, s.92 vd.

bilgiler ve aleni duruşmanın olmaması sebebiyle bütün muhakeme süreci birkaç günde bitebilmekte, tanık olarak çağrılan kişi, salondan mahkum olarak çıkabiliyordu.

Tahkik sisteminin özünde, itham sistemindeki zanlıya sağlanan delil ikamesi imkanlarının, suçluların haksız yere beraatine yol açacağı düşüncesi hakimdir. Bu sebeple delil elde etmek için işkence meşru görülmeye başlanmıştır. Her ne pahasına olursa olsun maddi gerçeğin bulunması anlayışı, zamanla şüpheli veya sanığın aslında gerçeğin bir taşıyıcısı olduğu ve gerçeğin ondan öğrenilmesi gerektiği düşüncesine evrilmiş, böylece ikrar da en önemli delil haline gelmiştir. Bu sistemde suçlanan kişi, yargılamanın son aşamalarına gelindiğinde dahi isnat hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olamamıştır⁸. Zanlı, hakları olmayan bir obje konumundadır. Bunun tabii sonucu olarak da işkence bu sistemde olağan hale gelmiştir⁹.

İtham sisteminde, ceza muhakemesi, tarafların talebi ile başlamakta ve devam etmekte olduğu için buna “taraf muhakemesi” de denir. Burada hakim uyumsuzluğa aktif bir şekilde dahil olmaz. Hakimi harekete geçirecek bir itham aranır. Hakim bu sistemde adeta bir hakem konumundadır, ileri sürülen iddia ve taleplere göre bir sonuca varır. İtham sistemi; aleniyet, sözlülük, vasıtasızlık ilkeleri üzerine kuruludur. Muhakeme, itham eden ile savunma arasında bir diyalog şeklinde cereyan eder ve taraflar dava hakkındaki görüşlerini aleni bir duruşmada kendi bakış açılarından yargılama makamı önünde (jüri/hakim) ortaya koyar¹⁰. Aynı zamanda bu muhakeme sistemi, engizisyon muhakeme sistemine doğru bir geçiş süreci yaşamıştır. Özellikle iktisadi bakımdan gelişmiş kentlerdeki kamusal nitelikteki ceza muhakemesinde failin cezalandırılmasının mümkün olduğunca çabuk bir şekilde sağlanması amacıyla maddi delillerin re’sen ispat vasıtası olarak kullanılmasına başlanmıştır¹¹.

⁸ Öztürk/Tezcan/Erdem ve diğerleri, s.33.

⁹ Öztürk/Tezcan/Erdem ve diğerleri, s.33; Tahkik sistemi hakkına ayrıca bkz: Gökçen, Fahri Taner (2021) Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği İlkesi, 2. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınları, s.151 vd.

¹⁰ Erem, s.91; Taner, s.150.

¹¹ bkz. Öztürk/Tezcan/Erdem ve diğerleri, s.32.

Engizitörün hem davacı hem de hakim olduğu ve aslında olmayan davacının yerine geçtiği¹² engizisyon sistemi, ceza muhakemesi hukukunda “tahkik sistemi” olarak da adlandırılmaktadır¹³. Resen soruşturma evrensel bir soruşturma modeli haline gelmiştir¹⁴. Ceza muhakemesinde maddi gerçeği arama amacı da engizisyonla ortaya çıkmıştır¹⁵. Tahkik sistemine göre yürütülen engizisyon muhakeme sisteminde¹⁶, iddia ve yargılama faaliyetini aynı kişi yürüttüğü için sanık hakkında dava açılmadan yargılama yapıldığı, iddia ve yargılama faaliyetlerini yapan kişinin, sanığın fiilini istediği gibi genişlettiği, neticede sanığın hiç beklemediği bir mahkumiyetle karşılaşılabilir. Engizisyon sisteminin geçerli olduğu Orta çağ Avrupası’nda bunun sayısız örnekleri bulunmaktadır¹⁷.

1184 yılında Verona’da Papa III. Lucius, İmparator Frederick Barbarossa ile birlikte dinden ayrılmaları ve sapmaları; aforoz etme ve manastıra kapatma şeklinde cezalandırmak amacıyla, bu kişiler için haklarında şikayet olmaksızın kilisece doğrudan soruşturma başlatılmasını sağlamak suretiyle engizisyon ku-

¹² **Ozansü**, s.167; **Tanrıvermiş, Atilla** (2021) Masumiyet Karinesini Genişleten Bir İlke Olarak Lekelenmeme Hakkı, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınları, s.73.

¹³ **Ozansü**, s.163.

¹⁴ **Kelly, Hanry Ansgar** (1989) “Inquisition and the Prosecution of Heresy: Misconceptions and Abuses”, Church History, C:58, S:4, s.441.

¹⁵ **Ozansü**, s.173; Resen araştırma ve maddi gerçeğe ulaşma ilkeleri bugün yürürlükte olan ceza muhakemesi sisteminde de yer almaktadır. Ancak tarihi tecrübelerden elde edilen sonuçlar çerçevesinde, ceza muhakemesi kanununda hükümler konulmuştur. CMK.nun 160 ncı maddesine göre; “(1) Cumhuriyet savcısı, ihbar veya başka bir suretle bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hâli öğrenir öğrenmez kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere hemen *işin gerçeğini araştırmaya başlar*. (2) Cumhuriyet savcısı, *maddi gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için*, emrindeki adli kolluk görevlileri marifetiyle, şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almakla ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür”. Öte yandan CMK.nun 225 inci maddesine göre; “(1) Hüküm, ancak iddianamede unsurları gösterilen suçla ilişkin fiil ve faili hakkında verilir”. Bugün maddi gerçeğe ne pahasına olursa olsun ulaşma değil, şüphelinin hakları korunarak ve adil yargılanma hakkı çerçevesinde hareket edilmesi gerekmektedir. Öte yandan hem hakim hem savcı olan engizitörlerin yerine, bugün iddia görevi savcılara, hüküm verme görevi ise hakimlere bırakılmıştır.

¹⁶ **Artuk, Mehmet Emin** (1982) Ceza Muhakemesi Hukuku Ders Notları (Giriş), İstanbul, s.8 vd.

¹⁷ **Yurtcan, Erdener** (1995) CMUK Şerhi Cilt 2, İstanbul, s.46.

rumunun temellerini atmıştır¹⁸. Re'sen kovuşturma Papa IX. Gregory zamanında (1227-1241) düzenli bir örgüte kavuşturulmuştur¹⁹. Suçları itiraf ettirmek için işkence kanunlaştırılmıştır. Aziz Dominik ilk engizitör (sorgulamacı) olarak atanmış, Dominiken tarikatı engizisyon yargılamalarında etkin rol oynamıştır. Bu kapsamda Dominik tarikatı mensupları engizitör olarak bölgeleri dolaşarak sapkınları bulup yargılanmak üzere kilise mahkemelerine teslim etmiştir. 13 Nisan 1233 tarihinde IX. Gregory tarafından tam yetkiyle sistemli şekilde göreve başlayan engizisyon kurumu çok kısa sürede tüm Avrupa'ya yayılmıştır²⁰.

382 yılında Roma İmparatoru I. Theodosius, Hristiyanlıktan ayrılmanın ve ona karşı gelmenin cezasını ölüm cezası olarak kabul etmiştir²¹. Roma imparatorluğunda, büyücülük, kutsal şeylere küfür, inkar ve hainlikle engizisyon mahkemeleri aracılığıyla mücadele edilmiştir²².

Dinden dönenlerin dini argümanlarla kazanılması yerine halk, ceza muhakemesi yoluyla korkutulmuş, ceza muhakemesi bir araç olarak kullanılmıştır. Engizisyon resmi mühründeki "Misericordia et Justitia" yani "Merhamet ve Adalet" yazısına karşın bu mühür altında yapılan işkence ve adaletsizlikler, dünya tarihinde yer etmiştir.

II. ENGİZİSYON MAHKEMELERİNDE MUHAKEME SÜRECİ

A. GENEL OLARAK

Engizisyon yargılamalarında bir süreç işlemekteydi. Engizisyon muhakemesi ilk olarak Kuzey İtalya'da ortaya çıkmış, daha sonra Almanya'da, Fransa'da ve bütün Avrupa'da uygulanmıştır²³. Genel yemine ve affa davet, mahkemeye çağrı,

¹⁸ Dündar, s.100; Esgin, s.58; Demirci, s.238.

¹⁹ Esgin, s.69 vd.

²⁰ Esgin, s.70 vd.; Demirci, s.238.

²¹ Dündar, s.99 vd.; Demirci, s.238.

²² Esgin, s.58 vd.

²³ Köse, Metin (2017) Ceza Kovuşturmasında Delillerin Ortaya Konulması ve Değerlendirilmesi, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınları, s.11.

sorgulama ve delillerin sunulması aşamasından sonra en vahşi süreç olan zorlama ve işkence safhası başlamaktaydı. Son aşamada ise hüküm tesis ediliyordu. Engizisyon muhakemesinde, sanık muhakemenin objesi olarak görülmekte ve cezai takibat karşısında savunmasız bırakılmaktaydı²⁴.

Genel yeminle ilgili engizitörler yılda 4 defa sorumlu oldukları bölgeyi gezip şikayetleri ve ithamları topluyorlardı²⁵. Farklı bir yaşam süren veya gizli toplanılara katılan her kişiyi ihbar etme hususunda halkı yemine mecbur tutuyorlardı. Sapkınların bulunduğu bölgelerden gelen haberler neticesinde engizitörler, içinde noter bulunan yargı yardımcıları ve korumalarıyla bölgeye gidip vaaz veriyorlardı²⁶.

Af zamanında ise halka yapılan vaazlarda, kendisini sapkın olarak hissedenlerin 15 gün ile 30 gün içinde yargıçların huzuruna gelmeleri öğütleniyordu²⁷. Bu aradaki süre kaynaklarda “af zamanı” olarak geçmektedir²⁸. Ölüm cezasına hükmedilen kişilerin affedilmesi ise mümkün değildi²⁹.

Mahkemeye çağrı safhasında sapkın olarak görülen şüpheli, önce o bölgenin rahibi tarafından evine gönderilen 3 kınama cezasıyla çağrılıyor, Pazar vaazında da engizisyon mahkemesine çağrıldığına ilişkin bir ihbarname okunuyordu. Son çağrı işini dini bütün şahıslar eşliğinde o yörenin piskoposlarından bir papaz yapıyordu. Mahkemeye çağrılan kişi gelmezse gıyabi tutuklu ilan ediliyordu³⁰. Sapkın sanık bu mahkeme celplerine uymazsa “geçici aforoz” uygulanması da söz konusu idi. Bir yıllık sürede kişi mahkemeye çıkmamışsa geçici aforoz “kesin aforoz”a dönüyordu.

²⁴ **Karakehya, Hakan** (2008) “Modern Cezalandırma Sistemlerinin Büyük Anlatıları”, İÜHFİM, C: LXVI, S:1, s.91.

²⁵ **Dündar**, s.107; **Demirci**, s.239.

²⁶ **Dündar**, s.107; **Esgin**, s.278 vd.; **Ozansü**, s.171; **Demirci**, s.239.

²⁷ **Demirci**, s.239.

²⁸ **Esgin**, s.279 vd.

²⁹ **Dündar**, s.108.

³⁰ **Esgin**, s.281 vd.

Sorgulamalar ve delillerin değerlendirilmesi engizitörün bulunduğu piskoposluk sarayında yapıyordu. Davalar genellikle tek bir engizitör tarafından yürütülmekteydi. Mahkemede sorgulama sırasında bulunması gereken minimum kadro; iki din adamı, bir noter ve kararları yazmakla görevli bir papazdan ibaretti³¹.

Mahkeme tarafından sanık hakkında sapkın olduğuna dair aleyhinde toplanmış deliller ve ihbarlar sunuluyordu. Savunma yapılmadan önce verilecek cevapların doğruluğuna ilişkin sanığa İncil üzerine yemin ettiriliyordu³². Sanık ve tanıkların soylarını ve yaşam öykülerini doğru anlatacaklarına dair de yemin etmesi gerekiyordu. İyi dua bilgisine sahip olup olmadıkları, onları hızlı bir şekilde okuyup okuyamadıkları, hata yapıp yapmadıkları, nerede nasıl vaftiz edildiği gibi Hristiyanlık ile ilgili sorular da soruluyordu³³.

Sapkın sanık, kendisine sorulan sorulara cevap vermek zorundaydı. Süreyi kendisi tayin edemiyor, ayrıntılı açıklama yapmasına sadece hakim müsaade ederse izin veriliyordu³⁴.

Engizisyonda iki çeşit delil vardı: Birincisi ikrar, diğeri şahitlerin veya muhbirlerin beyanı. Davaların çoğunun takdir hakkı kapsamında hükme bağlanması gerektiğinden engizisyon yargılamaları gizli yapıyordu³⁵. Engizisyon mahkemelerinde sanıklara delil olarak sunulan ihbarların sahipleri yani muhbirlerin isimleri verilmiyordu³⁶. Engizisyon yargılamalarında lekeli ve suçlu tanıklar da kabul edilmekteydi³⁷. Sanık varlığını dahi bilmediği şahitlerin beyanları ve görmediği belgeler

³¹ **Dündar**, s.110.

³² **Esgin**, s.286; **Mejia, Pilar** (2020) "Just Rules" for a "Religiosity of Simle People": Devotional Literature and İnquisitorial Trails in Cartagena de Indias (17th-18th Centuries)": Duve, Thomas/Danwerth, Otto (Editörler), Knowledge of the Pragmatici, Leiden-The Netherlands, Brill-Nijhoff, s.336.

³³ **Mejia**, s.336.

³⁴ **Dündar**, s.10.

³⁵ **Tambs, Lewis A.** (1965) "The İnquisition in Eighteenth-Century Mexico", The Americas, C:22, S:2, s.171; **Tanrıvermiş**, s.73.

³⁶ **Dündar**, s.110; **Tambs**, s.172.

³⁷ **Kelly**, s.446.

üzerine yargılanmaktaydı. Mahkemede yüzleştirme, muhbir ve şahitler için tehlikeli görüldüğünden yapılmıyordu³⁸. Daha sonra bir üst makam olarak kurulan engizisyon jürisi; muhbir ve şahitlerin sapkın sanık hakkındaki bilgilerini inceliyor, arada düşmanlık bulunup bulunmadığını engizitöre bildiriyordu³⁹.

Sorgulamaya başlarken sanığın iki şahidin önünde sorgulanması kuralı benimsenmişti. Mahkemede sorulan tüm soru ve cevaplar noter tarafından kayda geçirilmekteydi⁴⁰. Tanığa doğru bir ihbarda bulunması halinde müsadere edilecek malların belirli bir oranın verilmesi taahhüt ediliyordu⁴¹.

III. İnnocent “si adversus vos” adlı fermanında avukatların ve noterlerin sanık sapkınlara yardım etmesini yasakladı. Avukatlar sanıklara yardım ettiklerinde sürgüne gönderilebiliyor veya malları müsadere edilebiliyordu. Bu uygulamalar sonrasında sapkınlık sanıklarının savunma imkanı da kalmıyordu⁴². Bir başka görüşe göre ise sapkın sanıkların avukat tutma hakkı vardı. Sadece sapkınlıktan hüküm giyenlerin avukat olması yasaktı⁴³.

En vahşi süreç olan zorlama ve işkence safhasında sapkın sanık, mahkeme huzuruna çıkmasına rağmen hala suçunu itiraf etmemişse ikna odalarında zor kullanılarak ve işkence ile itirafa zorlanıyordu⁴⁴. Engizisyon muhakemesinde sanığa karşı gerçekleştirilen insanlık dışı uygulamaların başında işkence gelmekteydi. İşkence insan haysiyeti ile bağdaşmayan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktaydı⁴⁵.

İşkence süreçleri hapisanelerde yürütülüyordu. Acı verici işkenceler sırasında çoğu zaman itiraf alınamadan şüpheli ölüyordu. Kaynaklarda işkencenin

³⁸ Kelly, s.444.

³⁹ Esgin, s.286 vd.

⁴⁰ Esgin, s.290; Dündar, s.112.

⁴¹ Ozansü, s.172.

⁴² Esgin, s.293; Dündar, s.113.

⁴³ Kelly, s.445.

⁴⁴ Dündar, s.111; Gökçen, Ahmet (1994) Ceza Muhakemesi Hukukunda Basit Elkoyma ve Postada Elkoyma (Özellikle Telefonların Gizlice Denetlenmesi), Ankara, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, s.57 vd.

⁴⁵ Karakehya, s.91; Köse, s.12.

doktor huzurunda yapıldığı da ifade edilmiştir⁴⁶. Belirtelim ki işkence ile bilinenin aksine, her zaman doğru beyanın elde edildiği sonucuna ulaşamaz. İşkence ile elde edilen itiraf, işkenceden kurtulmak için gerçeğe aykırı beyanlarla suçlu kabullenme şeklinde karşımıza çıkmaktadır⁴⁷.

Engizisyonda sadece erkek ve kadınlar değil, hayvanlar da işkenceye maruz kalıyordu⁴⁸. İşkence hiçbir masum insanın bilemeyeceği bilgileri elde etmek için kullanılmıştır⁴⁹.

İşkenceyi en acımasız kullanan ve sanıklara en acımasız işkenceleri icat edenler ruhban sınıfından çıkmış Hristiyan din adamlarıdır. Hristiyanlıktan dönenlerin cezalandırılması sürecinde, engizisyon işkence ve zulüm abidesine dönüşmüştür⁵⁰. Engizisyonu bu hale getirenlerin aşırı hevesli ve vicdansız hakimler olduğu da ileri sürülmüştür⁵¹.

Hz. Adem ve Hz. Havva'yı cezalandırdığı için ilk engizitör'ün Allah (cc) olduğuna inanılmaktaydı. Hz. Adem ve Hz. Havva tanık dahi çağrılmadan gizlice yargılanmıştı. Tarihin tesadüf, bir zamanlar Hristiyanları yok etmek için uygulanan işkence ve zorlamalar bu kez Hristiyanlar tarafından kullanılmaktaydı⁵².

B. İŞKENCE TEKNİKLERİ

Ordalia İşkencesi

Isı kullanılarak icra edilen bir işkence yöntemidir. Engizisyonda yargılanan sapkın sanığın elleri ve bazı organları çok kaynar suya batırılıyor ve bir müddet tutması isteniyordu. Haşlama işkencesi olarak da bilinen bu işkence şekli kaza-

⁴⁶ Tambs, s.169.

⁴⁷ Karakehya, s.91.

⁴⁸ Dünder, s.116.

⁴⁹ Johnson, Noel D./Koyama, Mark (2014) "Taxes, Lawyers, and the Decline of Witch Trails in France", The Journal of Law&Economics, C:57, S:1, s.82.

⁵⁰ Esgin, s.299 vd.

⁵¹ Kelly, s.451.

⁵² Esgin, s.304.

nın içinde kaynatılmış suda gerçekleştiriliyordu⁵³. Bir başka icra şekli de kor haline gelmiş olan demiri tutmaktı⁵⁴.

Flagellation İşkencesi

Bu işkence kamçılama şeklinde icra ediliyordu. Sanığa suçunu itiraf ettirmek için kamçı ile vuruluyor ve bazen kamçı yerine ateşle kızdırılmış demir topuzlar kullanılıyordu⁵⁵. Sapkın sanığın etini koparmak için keskin uçlarla kıvrılmış esnek bir kamçı kullanılması da söz konusu oluyordu.

İşkencede farklı kırbaç şekilleri vardır. At arabası kırbacı, düğümlü ipler, dokuz kamçılı kırbaç, Rus knutu ve tek düğümlü kırbaçlar kullanılmaktaydı⁵⁶.

Chevalet İşkencesi

Bu yöntemde işkence sehpa denilen bir sehpa sapkın sanığa işkence ediliyordu. Zincirli askı denilen demir kafes söz konusu idi. Bazen vahşi kuşlara da sunulan bu kişiler demir kafes içinde asılıp sıkılıyorlardı⁵⁷.

Falorida Boğası İşkencesi

Bronzdan yapılmış içi boş bir boğa ile işkence uygulanıyordu. İçi boş olduğundan sapkın sanık bu boğanın içine konuluyor ve altında ateş yakılıyordu. İçeride kızgın metal bronzun yaktığı sapkın sanık acıdan boğa gibi bağıyordu⁵⁸. Bu işkence aletinin milattan önce 560 yılında Atinalı Perilaus tarafından tasarlandığı kaynaklarda ifade edilmektedir⁵⁹.

⁵³ Dündar, s.261.

⁵⁴ Esgin, s.310 vd.

⁵⁵ Esgin, s.311.

⁵⁶ Dündar, s.257.

⁵⁷ Esgin, s.311.

⁵⁸ Esgin, s.311 vd.

⁵⁹ Dündar, s.276.

Nuremberg Vierji Aleti İşkencesi

Bu işkence yönteminde kullanılan alet, insan şeklinde imal edilmiş ve insanın içine konulup kapatıldığı demir kafeslerdir. Bu kafesin içine konulan insanlar, ayakta ve karanlık bir ortamda sıkı şekilde aç ve susuz bırakılıyordu⁶⁰.

Museliere de Commeres İşkencesi

Bu yöntemde ağız tasmaı kullanılmaktadır. Ağız tamamen kapatılacak şekilde takılıp, sıkıştırılıp yüzüstü yatırılıp çeşitli can yakıcı işkenceler icra ediliyordu⁶¹. Kaynaklarda benzer şekilde icra edilen ağız rektumu işkencesi de geçmektedir⁶².

Organları Ezme İşkencesi

Sapkın sanığı ikrara zorlamak için cinsel uzuvlarını öğütmeye, ezmeye yarayan demir aletler icat edilmişti. İşkence bu aletlerle icra edilmekteydi. Bunun dışında parmakları ezen presler de söz konusu idi⁶³.

Estrapade İşkencesi

Sapkın sanığı direğe bağlayıp yere atma işkencesidir. Çıplak halde olan sapkın sanığın farklı organlarının değişik alet ve iplerle sıkılmasıyla işkence başlar. Eklemeleri koparacak şekilde yukarı çekilip tekrar bırakılarak düşürme işlemi devam eder. Bu esnada sapkın sanığın acısını artırmak için mümkün olduğunca çok su içirilir⁶⁴.

Charbonts Ardents İşkencesi

Alev alev yanan kömür kuru bu işkence şeklinde kullanılmıştır. Sapkın sanığın ayaklarına yağ sürülmekte ve ayakları ateş üzerine kızartılmaktaydı⁶⁵.

⁶⁰ Esgin, s.312.

⁶¹ Esgin, s.312.

⁶² Dünder, s.276.

⁶³ Esgin, s.312.

⁶⁴ Esgin, s.312 vd.; Dünder, s.285.

⁶⁵ Esgin, s.313; Dünder, s.321.

Su İşkencesi

Su işkencesi için sapkın sanığın kafası bacaklarının hizasına getirilerek bağlanıyor ve merdivenin üzerine konuluyordu. Suçlunun burun delikleri tıkanıyor ağızına konulan uzun bir keten parçasına su dökülüyordu. Sapkın sanık her an boğulma ızdırabı çekiyordu⁶⁶.

Tahta At İşkencesi

Ata benzetilerek imal edilen bir makinede yapılan işkence şeklidir. Dört ayaklı bir çeşit masa olan bu makinede, ayaklara ve ellere bağlanan ipler söz konusu idi. İspanyol atı olarak da ifade edilen bu işkence şekli cadı davaları için de kullanılmıştır⁶⁷. Cellat birkaç manivela ve çıkırık sisteminin de yardımı ile el ve kolların parçalanmasını sağlıyordu⁶⁸.

Yuvarlak İşkencesi

Bu işkence yönteminde suçlunun çekiçle kol ve bacakları kırılıyordu. Yüzü gökyüzüne bakacak şekilde yuvarlak bir cisim üzerine bırakılır ve ölüme terk edilirdi. Ölüm zaman aldığından ve acı çektirdiğinden bu yöntem tercih ediliyordu⁶⁹.

Gemi Direği İşkencesi

Uzun bir direğin tepesinde yağlı bir makaraya geçirilen iple çekilen zanlı aşağıya bırakılıyor, direk üzerine monte edilmiş çengellere çarpa çarpa aşağıya düşen sapkın sanık parçalanıyordu⁷⁰.

Kazığa Oturtma İşkencesi

Sapkın sanık, Elli santim boyunda, sivri ucundan aşağıya doğru yontulmuş tahta ve demirlere oturtulup işkence bu şekilde icra ediliyordu⁷¹. Orta Çağ'da

⁶⁶ Esgin, s.313; Dündar, s.293.

⁶⁷ Dündar, s.279.

⁶⁸ Esgin, s.314.

⁶⁹ Esgin, s.314; Dündar, s.322.

⁷⁰ Esgin, s.314; Dündar, s.307.

kullanılan en vahşi işkence yöntemlerinden biri olan bu yöntemde kazık mahkuma geçiyor ve göğüs veya boynundan çıkıyordu⁷².

İşkence Tabutu

Sapkın sanık tabanında ve kapağında demir kazıklar bulunan demir bir sandığın içine yatırılır, sandığın kapağı ağır ağır kapatılırdı. Kapak açıldığında sapkın sanığın vücudunda onlarca delik oluşmuş vaziyette olurdu⁷³.

Brodequin İşkencesi

Ayak bölgesine uygulanan bu işkence şekline “brodequin işkencesi” denilmektedir. Bu işkence yöntemi, içi küçük sivri çivilerle doldurulmuş kızgın demir ayakkabılar ile uygulanmaktadır. Bu ayakkabılara sıkıştırılan ayaklar bir avuç parçalanmış et ve kemik kırığı haline gelmektedir⁷⁴.

Küvet İşkencesi

İşkencenin adı küvete oturtmak olarak bilinmektedir. Elleri ve ayakları bağlanan sapkın sanık, küvete oturtulur, yüzüne bal ve süt karışımı sürülürdü. Sinek ve böcekler sanığı sarar ve ona zarar verirdi. Bu işkence yöntemi kişinin bir süre sonra canlı canlı çürümesine sebep olurdu⁷⁵.

Diğer İşkenceler

Yukarıda sayılan yöntemlerin dışında başkaca korkunç işkence yöntemleri de söz konusudur. Suçunu ikrar etmesi için zorlanan sanıklar, konuşmadıklarında dilleri kökünden sökülmekteydi. Dili kökünden sökmek için kerpetenler imal edilmişti. Sapkın sanıklar kadın ise göğüsleri sökülüyordu⁷⁶.

⁷¹ Esgin, s.314 vd.

⁷² Dünder, s.281.

⁷³ Esgin, s.315; Dünder, s.301.

⁷⁴ Esgin, s.315; Dünder, s.307.

⁷⁵ Dünder, s.288.

⁷⁶ Esgin, s.315 vd.; Dünder, s.294.

En vahşi yöntemlerden birisi de kulak ve boğazdan aşağıya eritilmiş kurşun ve kızgın zeytinyağı dökülmesi idi. Yine zeytinyağı kullanarak sapkın sanıklar kızartılıyordu⁷⁷.

III. ENGİZİSYON MUHAKEMELERİNDE HÜKÜM AŞAMASI

A. GENEL OLARAK

Tüm işkencelere rağmen sapkın sanık işkenceye direnç gösteriyor ve işken-ceyi mağlup ediyorsa, engizitör bu olağanüstü tahammülü bir suçsuzluk karinesi olarak kabul edebiliyor ve suçlu serbest bırakılabiliyordu.

Engizisyon mahkemesinde son safha hüküm verme safhasıdır. Engizisyon-da duruşma ve ona bağlı olan süreç çok büyük bir gizlilik içinde yürütülürdü. Taraflar gizlilik koşuluna uymaya yemin ediyordu⁷⁸.

Hüküm tesis edilirken engizitörün içinde bulunduğu piskoposluk bölgesi-nin piskoposunun da iştiraki ile karar veriliyordu. Hüküm çok üyeli uzman kişilerden oluşan bir kurul tarafından da müzakere ediliyordu. Kararların açıklanması Pazar günleri veya önemli kutsal günlere denk getiriliyor, görkemli törenlerle cezalar veriliyordu⁷⁹.

İki hüküm şekli söz konusuydu: 1-Bağışlayıcı hüküm, 2-Cezai müeyyide uygulanması⁸⁰.

B. HÜKMEDİLEN CEZALAR

Engizisyon mahkemelerinde, sapkın sanığa uygulanan işkence yeterli ol-muyor muhakeme sonunda ayrıca cezaya hükmolunuyordu. Bunlar ölüm ve ateşte yakma cezası, hapis cezası, evin yıkılması ve müsadere cezası, kamçılama cezası, resmi kurumlardan men cezası, hacca gönderme cezası, kafirlik işareti

⁷⁷ Esgin, s.316.

⁷⁸ DüNDAR, s.117.

⁷⁹ Esgin, s.319 vd.

⁸⁰ Esgin, s.319.

taşıma cezası ve diğer çeşitli cezalardır. Aşağıda bu cezalar hakkında kısaca bilgi verilecektir.

Engizisyon mahkemelerinde, sıklıkla hükmedilen cezaların başında ölüm ve ateşte yakma cezası gelmektedir. Varlığı toplum için zararlı ya da tehlikeli olan tüm kişilerin ölümle cezalandırılabilceği Orta Çağ'da siyasi ve dini hukukçular tarafından kabul ediliyordu. Günah ve tehlikelilik ölüm cezasının haklı iki şartı olarak kabul edilmiştir⁸¹.

En ağır mahkumiyetlerden birisi de ateşte yakma cezasıydı. Engizisyon mahkemeleri bu ağır cezanın infazını kendisi gerçekleştiriyor, ateşte yakma cezasının infazını gerçekleştirmek üzere sapkın mahkumu laik hukuka törenle teslim ediyordu⁸². Laik otorite en geç beş gün içinde ateşte yakma cezasını infaz ediyordu.

Ateşte yakma cezasının infazı sürecinde suçlu kişi bazen cellat tarafından elle boğuluyor ve sonra cesedi yakılıyor, bazen de odun yığınlarının ortasında dikili bir direğe bağlanıp diri diri yakılıyordu. İnfaz yüksek odun yığınlarının üzerinde gerçekleştirilir, karşısında bakmak zorunda olduğu haç bulunurdu. Ateş yanarken ortalıkta yanık et kokusu yükselirdi⁸³.

Bir diğer ceza türü hapis cezasıdır. Engizisyon mahkemelerinde belirli süreli veya müebbet hapis cezaları uygulanıyordu. Hapis cezalarının infazı 1-Geniş Duvar Hapishanesi ve 2-Dar Duvar Hapishanesinde farklı şekillerde gerçekleştirilmekteydi⁸⁴.

Geniş duvar hapishanesi, hapis cezasının infazının daha ılımlı yapıldığı, bazı ihtiyaçların giderilebildiği bir hapishane şeklidir. Dar duvar hapishanesinde ise mahkum karanlık bir zindan içinde hapsedilir. Mahkum burada zincirle bağlanır, ızdırap ekmeği ve kader suyu ile beslenir.

⁸¹ Esgin, s.329 vd.

⁸² Dünder, s.100.

⁸³ Esgin, s.334 vd.

⁸⁴ Esgin, s.335.

Müsadere ve evin yıkılması cezası da engizisyon mahkemelerinde hükmedilen cezalardandır⁸⁵. Müsadere cezasında, suçlu mülkünden mahrum ediliyor, para cezası uygulanıyor veya malı elinden alınıyordu. Sapkınların çığ gibi büyüdüğü bir sırada aciz kalan kilise müsadere silahını kullanarak sapkınları ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Müsadere sürgün edilecek olan veya ateşle yakılacak suçlu için de verilmiştir⁸⁶.

Engizitörler, büyük oranda sapkın sanıkların el koydukları mallardan geçimini sağlamaktaydı. Tutuklanan yabancı gemi kaptanlarının sadece kişisel mallarına değil, komuta ettiği geminin tüm yüküne de müsadere uygulanıyordu⁸⁷. Müsadereden ilk yararlananlar, yargılamayı yapan mahkemeler olup, maaşlarını ödemek ve giderleri karşılamak için müsadereye başvuruyorlardı. Bu durum büyük yolsuzluklara yol açmaktaydı⁸⁸.

El konulan mallar iki kategoriye ayrılmaktaydı: 1-Menkul mallar, 2-Sermaye varlıkları⁸⁹.

Engizisyonun hükmettiği bir başka ceza ise sapkın mahkumun evinin yıkılması cezasıdır. Yıkılan evin yerine başka evin yapılması yasaklanmış ve yıkılan evin olduğu yer lanetli olarak kabul edilmiştir. Bu yerler mikroplu çöp olarak anılmaktaydı⁹⁰.

Kamçılama cezası ise asli ceza veya tali ceza şeklinde uygulanmıştır. Çıplak ayaklı olarak, gömlek giymiş vaziyetteki mahkum, elinde bir mum ve kendisine dayak attırmaya yarayacak değneklerle kiliseye gidiyor cezası infaz ediliyordu⁹¹.

⁸⁵ Gökçen, s.56.

⁸⁶ Esgin, s.337 vd.

⁸⁷ Kamen, Henry (1965) "Confiscations in the Economy of the Spanish Inquisition", The Economic History Review, C:18, S:3, s.512.

⁸⁸ Kamen, s.513.

⁸⁹ Kamen, s.521.

⁹⁰ Esgin, s.340.

⁹¹ Esgin, s.340 vd.

Uygulama bulan bir diğer ceza resmi kurumlardan men cezasıdır. Sapkın mahkumlara uygulanan bir başka ceza, sapkının ailesinin ve akrabasının laik ve kiliseye bağlı kurumlarda çalışmasının yasaklanmasıdır. Ataları ve babalarının hatalarından dolayı çocuklar ve torunlar cezalandırılıyordu⁹².

Engizisyon mahkemelerinde, hacca gönderme ve kafirlik işareti taşıma cezası şeklinde cezalar da uygulanmaktaydı.

Hıristiyanlıkta Hz. İsa'nın dünya hayatını kapsayan hatıralarının bulunduğu yerleri ziyaret etmek ibadet (Hac) kabul ediliyordu. Sapkın mahkumun günahının ağırlığına göre kutsal yerleri ziyaret ederek hac yapması isteniyordu⁹³.

Sapkın mahkumların sabıkalı olduğunu gösteren belli işaretleri taşımak da bir ceza olarak uygulanıyordu. Taşınan işaret genellikle haç işareti idi⁹⁴. Bu işareti taşıyan kişiler halk arasında tahkir ediliyor ve eziyet ediliyordu⁹⁵. Bu teşhir cezası basit görülse de korkunç sonuçlar doğuruyordu.

Sadece haç işareti değil, elbise ve şapkalar kullanılarak da bu ceza uygulanabiliyordu. Suçlu kişilere ayrı, tövbe edenlere ayrı desen ve çeşitte elbiseler giydiriliyordu. Sapkın kişiyi sembolize etmek için şapkalar da kullanılıyordu⁹⁶.

Cinsel sapkılara beyaz çarşaf giydiriliyor ve bu kişiler bazen suç ve itiraflarının yazılı olduğu kağıda başlarında taşımak zorunda kalıyorlardı⁹⁷.

C. ÖLMÜŞ KİŞİLERİN YARGILANMASI

Ölüm engizisyon yargılamalarından kurtulmak için bir çare değildi. Ölmüş kişiler de engizisyon mahkemelerinde yargılanıyordu⁹⁸. Engizitör birçok olayda ölmüş sapkının kemiklerinin mezardan çıkarılıp yakılmasını emretmiştir. Ölüler

⁹² Esgin, s.341 vd.; DüNDAR, s.130 vd.

⁹³ Esgin, s.343.

⁹⁴ DüNDAR, s.125.

⁹⁵ Esgin, s.345.

⁹⁶ DüNDAR, s.125 vd.

⁹⁷ DüNDAR, s.126.

⁹⁸ Demirci, s.240.

yargılanıp, malları müsadere edilmiştir⁹⁹. Ölülerin kemiklerinin mezardan çıkarılıp yakılması yeterli olmamış, cezası infaz edilen ölmüş sapkın sanığın kemikleri ve kadavrası sokakta halka gösterilmek için atlarla sürüklenmiştir¹⁰⁰.

Ölülerin yargılanması zaman içinde tepkilere neden olmuş ve 8.12.1330 tarihli bir fermanla ölülere karşı soruşturmalar ertelenmiş ve daha sonra da sonlandırılmıştır. Tarihi kaynaklarda 67 kişinin Bernard Gui tarafından mezardan çıkarılıp kemiklerinin yakıldığı belirtilmiştir¹⁰¹.

IV. CADİ VE BÜYÜCÜLERİN YARGILANMASI

Engizisyon mahkemelerinin yargılama alanına giren ve ceza uygulanan suçlu gruplarından birisi de büyücülerdi¹⁰². Papa VII. İnnocentus, büyücülerin büyük bir güce sahip olduğunu resmi olarak açıkladıktan sonra iki yüzyıl boyunca çok sayıda insan büyücü olduğu gerekçesi ile ateşte yakma cezasına mahkum edilmiş ve diri diri yakılmıştır. Büyücü kadınlar cadı olarak kabul edilmiş ve sert cezalara mahkum edilmişlerdir. Cadı avı Avrupa'nın en karanlık dönemi olarak tarihe geçmiştir¹⁰³.

Kilise tarafından cadıların yoğun ve şiddetli şekilde engizisyon zulmüne maruz kaldıkları döneme “cadı avı” süreci denilmektedir¹⁰⁴. Kadınların işkence görmesi ve ölmesine sebep olan “cadı avcıları” iyilik yaptıklarını ve masum insanları koruduklarını düşünmekteydi¹⁰⁵. 1346-1352 yılları arasında nüfusun dörtte biri vebadan ölmüş ve bu durum da batıl cadı inancına bağlanmıştır¹⁰⁶.

⁹⁹ Esgin, s.353.

¹⁰⁰ Dündar, s.127.

¹⁰¹ Esgin, s.355.

¹⁰² Esgin, s.349.

¹⁰³ Aksan, Yücel (2013) “1450-1750 Yılları Arasında Avrupa’da Cadılık”, Tarih İncelemeleri Dergisi, C:28, S:2, s.355 vd.; Arslan Karaküçük, Suna (2010) “Korkunun Kadınları”: Cadılar ve Cadıcılık”, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, C:13, S:2, s.46.

¹⁰⁴ Dündar, s.382.

¹⁰⁵ Aksan, s.358.

¹⁰⁶ Arslan Karaküçük, s.46.

Cadı avının bir dalga gibi yayılmasının temelinde cadıların organize olmuş şekilde toplanıp şeytana tapınması (sabbat) iddiası¹⁰⁷ ve şeytanla birtakım anlaşmalar yapma düşüncesi vardır.

Avrupa’da cadı avı yargılamalarında kadınların ağırlıkta olduğunu görülmektedir¹⁰⁸. Cadılar şeytanla ilişkisinin yanı sıra korkunç kadın figürü oluşturduğu için işkenceye tabi tutulmuştur. Örneğin Strix, çocukları öldürmek için geceleri uçan¹⁰⁹ baykuş benzeri bir kadın iblis idi. Bu iblis istediği çocuk ölene kadar çabalıyor ve ölünce onu yiyordu¹¹⁰. Cadıların gece uçuşlarına ve havana dönüştüklerine ilişkin en eski kaynak “Canon Episkopi”dir¹¹¹.

Engizisyon cadılığı şeytanla ilişkilendirerek onu sapkın gruplar safına katmış ve cadı avı başlatmak için yasal zemini oluşturmuştur¹¹². “*Cadı Çekici-Malleus Maleficarum*” adlı kitap 1486’da yayımlanmış ve Avrupa’daki cadı avı vahşeti boyunca uygulanmıştır¹¹³.

Suçlanan kişinin cadı olup olmadığının tespitinde esas olarak iki yöntem ortaya çıkmıştır: 1-Suya Daldırmak, 2-Kutsal Kitapla Tartmak. Bir başka kaynakta ise beş deneyden bahsedilmektedir: 1-Su deneyi, 2-Ateş Deneyi, 3-İğne Deneyi, 4-Gözyaşı deneyi, 5-Kantar Deneyi. Ayrıca vücuttaki bazı izler de cadılık delili kabul edilmekteydi¹¹⁴.

1-Su deneyi iki şekilde yapılmıştır. Sıcak su deneyinde, kaynayan suya atılan bir maddenin sudan alınması istenirdi. Yaralar çabuk iyileşirse suçsuz kabul edilirdi. Soğuk su deneyinde ise suya atılan kişi hafif ise yani su yüzeyine çıkarsa

¹⁰⁷ Koç Başar, Cansu (2022) “Orta Çağ Avrupası’nda Cadı Yargılamaları”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 24, S: 2, s.934 vd.

¹⁰⁸ Koç Başar, s.950; Aksan, s.356.

¹⁰⁹ Koç Başar, s.937; Aksan, s.358.

¹¹⁰ Dünder, s.195; Aksan, s.357.

¹¹¹ Arslan Karaküçük, s.47.

¹¹² Dünder, s.197.

¹¹³ Koç Başar, s.936; Arslan Karaküçük, s.48; Johnson/Koyama, s.81.

¹¹⁴ Koç Başar, s.956.

cadı, suda batarsa suçsuz kabul edilirdi. 2-*Ateş deneyi*; yanan bir maddenin taşınması veya bu kızgın maddenin üzerinde yürünmesi sonucu oluşan yaranın hızlı iyileşmesi halinde kişinin masum olduğu kabul ediliyor, aksi durumda mahkum ediliyordu. 3-*İğne deneyi*; kişinin üzerindeki ben gibi noktalara iğne batırılarak icra ediliyordu. Bu işaretler şeytanla birlikteliğin simgesi olup, iğne batırıldığında acı hissi oluşmazdı. 4-*Gözyaşı deneyi*; kadından ağlaması isteniyor ve gözyaşının akıp akmadığı tespit ediliyordu. Çünkü inanca göre cadıların gözyaşı yoktur. 5-*Kantar deneyi*; cadıların uçtuğuna inanılması sebebiyle, hafif oldukları görüşü hakimdi. Çünkü ruhlarını şeytana satmışlardı. Kadın tartıda hafif gelirse cadı kabul ediliyor, ağır gelirse tartıyı büyülediğine inanılıyordu. Kadın sadece diğer taraftaki ağırlıkla denk gelirse masum kabul ediliyordu¹¹⁵.

Cadılık davalarının Avrupa'da özellikle Batı bölgelerde yoğunlaştığı görülmektedir. İlk kadın yakma eylemi engizisyon emriyle 1180 yılında Toulouse şehrinde gerçekleşmiştir¹¹⁶. Almanya'da 1450-1550 yıllarında 100.000 cadı ölüm cezasına çarptırılmıştır¹¹⁷.

V. ENGİZİSYON YARGILAMALARININ SON BULMASI

Engizisyon yargılamalarına en önemli karşı çıkışlardan birisi Cesare Beccaria tarafından yayımlanmış olan “Suçlar ve Cezalar” adlı eserdir¹¹⁸. İşkence ile sorgu yapılmasına, isimsiz dava açılmasına ve sanıkların tanıklarla yüzleştirilmemesi gibi uygulamalara karşı çıkan Beccaria, eserin neredeyse tamamında, engizisyon yargılamalarındaki haksızlıklara karşı tezleri savunmaktadır.

Gerçeğin bir zavallının kasları ve sinirleri içindeymiş gibi aranmasının yanlış olduğunu ve güçlü, kuvvetli, serseri ve vicdansız katillerin işkenceye dayanıklı oldukları için akladıklarını, sıksa ve suçsuzların işkenceye dayanmadığı için mahkum olduğunu ifade ediyordu. Eski Romalıların barbar olduğunu ancak

¹¹⁵ Aksan, s.364.

¹¹⁶ Dündar, s.202.

¹¹⁷ Esgin, s.353; Koç Başar, s.955; Aksan, s.359.

¹¹⁸ Beccaria, Cesare, Suçlar ve Cezalar Hakkında (Çeviren: Selçuk, Sami (2014) 4. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi), s.85 vd.

buna rağmen sadece kölelere işkence yaptıklarını hatırlatmaktaydı¹¹⁹. İşkencenin sanığı aşağılanmışlıktan arındırma gerekçesinin gülünç olduğunu belirtmiştir. Böylesine iğrenç bir yöntemin 18. yy.da hoş görülemeyeceğini ileri sürmüştür. Aşağılanmışlığın bir başka aşağılanmışlıkla silineceği inancını saçma görmüştür.

Beccaria gizli yargılamaları da eleştirmiştir. Bu yöntemin insanları iki yüzlü, sinsi ve kalles yapacağını ifade etmiştir. Zorbalığın en sağlam kalkanı olan gizlilik kuşağını kuşandığı zaman iftiradan kimse kendini kurtaramayacaktır. Ceza soruşturmalarının herkese açık olması gerektiğini Montesquieu'ya atıfla savunmuştur. Beccaria'ya göre yargılamalar ve suçun kanıtları herkese açık olmalıdır¹²⁰.

Beccaria'nın bir başka vurgusu, aslında her insanın suçsuz olduğuna ilişkin ilkeye üstünlük tanınmasıdır¹²¹.

Beccaria'nın bu çıkışı etkili olmuş ve Avrupa'da hukuki reformlar süreci başlamıştır. 1789 tarihli Fransız Devrimi sonrası engizisyon uygulamaları azalmış ve Madrid'de 1808 yılında lağvedilmiştir¹²². Bu tarihten sonra zaman zaman yeniden hayata geçirilmeye çalışılan engizisyon mahkemeleri karşılık bulamamış ve tarihte yaşanmış çok acı bir tecrübe olarak kalmıştır.

17. yüzyıla gelindiğinde, işkence altında olan cadı sanıklarının sürekli başka isimler ihbar etmesi ve yanlış infazlar, cadı davalarının içinden çıkılmaz bir hal almasına sebep olmuştur. İhbarlar halkın üst sınıflarına da yayılmaya başlayınca, bir başka ifade ile cadılar için yakılan ateşler yüksek mevkide bulunanlar için tehdit oluşturmaya başlayınca cadı davaları da sona ermiştir¹²³.

1789 Fransız Yurttaş Hakları Bildirisi'nin 9 uncu maddesine göre; "*Her insan suçlu olduğuna karar verilinceye kadar masum sayılacağından, tutuklanmasının zorunlu olduğuna yani suçluluğuna karar verildiğinde, yakalanması için*

¹¹⁹ Beccaria, s.86.

¹²⁰ Beccaria, s.79.

¹²¹ Beccaria, s.72.

¹²² Demirci, s.240.

¹²³ Dündar, s.385.

zorunlu olmayan her türlü sert davranış yasa tarafından ağır biçimde cezalandırılmalıdır”. Böylelikle, masumiyet karinesi kabul edilmiş ve işkenceye hukuki engel sağlanmıştır.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 5 inci maddesine göre; “Hiç kimse, işkenceye, zalimane, gayriinsani, haysiyet kırıcı cezalara ve muamelelere tabi tutulamaz”.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3 üncü maddesine göre; “Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz”. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu madde kapsamında birçok içtihadı ile işkence ve zalimane muamele yasağının kapsamını genişletmiştir.

10 Şubat 1984 tarihli “İşkenceye Ve Diğer Zalimane; Gayri İnsanı Veya Küçültücü Muamele Veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi”¹²⁴nin 1 inci maddesine göre; “1. Sözleşme amaçlarına göre, “İşkence “ terimi, bir şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözetken herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatıyla uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ızdırap veren bir fiil anlamına gelir. Bu yalnızca yasal müeyyidelerin uygulanmasından doğan, tabiatında olan veya arızî olarak husule gelen acı ve ızdırabı içermez”. Sözleşme'nin 2 nci maddesine göre ise; “1. Sözleşme'ye Taraf Devlet, yetkisi altındaki ülkelerde işkence olaylarını önlemek için etkili kanuni, idari, adli veya başka tedbirleri alacaktır. 2. Hiç bir

¹²⁴ Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1984 tarih ve 39/46 sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 26 Haziran 1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşme'yi 25 Ocak 1988 tarihinde imzalamıştır. Sözleşme'nin onaylanmasının uygun bulunduğu dair 21 Nisan 1988 tarih ve 3441 sayılı Kanun, 29 Nisan 1988 tarih ve 19799 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Sözleşme'nin onayına ilişkin 16 Haziran 1988 tarih ve 88/13023 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ve resmi Türkçe çeviri, 10 Ağustos 1988 tarih ve 19895 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Onay belgeleri 2 Ağustos 1988 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne tevdi edilmiş ve Sözleşme, Türkiye bakımından 1 Eylül 1988 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

istisnai durum, ne harp hali ne de bir harp tehdidi, dahili siyasi istikrarsızlık veya herhangi başka bir olağanüstü hal, işkencenin uygulanması için gerekçe gösterilemez. 3. Bir üst görevlinin veya bir kamu merciinin emri, işkencenin haklılığına gerekçe kabul edilemez". Görüldüğü gibi Sözleşme işkenceye dair tüm ihtimalleri ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Anayasa ve CMK'da da bu doğrultuda düzenlemeler yer almaktadır¹²⁵.

"İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi" de Türkiye'nin taraf olduğu bir başka sözleşmedir¹²⁶. Sözleşme'nin 1 inci maddesine göre; "İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü ceza veya muamelenin önlenmesi için bir Avrupa Komitesi teşkil olunacaktır (bundan sonra «Komite» olarak anılacaktır). Komite, ziyaretler yapmak suretiyle, hürriyetinden yoksun bırakılan kişilere yapılan muameleyi, gerekli ise bu gibi kişilerin işkence ve gayriinsani ya da küçültücü ceza veya muameleden korunmalarının kuvvetlendirilmesi amacıyla inceleyecektir".

Anayasanın 17 nci maddesinin 3 üncü fıkrasında ise "kimseye işkence ve eziyet yapılamaz, kimse insan haysiyeti ile bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz" denilerek insan haysiyetine verilen değer dile getirilmiştir.

¹²⁵ Anayasa'nın 17 nci maddesine göre; "Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz". CMK'nun 148 inci maddesine göre; "(1) Şüphelinin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilâç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yapılamaz. (2) Kanuna aykırı bir yarar vaat edilemez. (3) Yasak usullerle elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemez. (4) Müdafî hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifade, hâkim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınmaz. (5) Şüphelinin aynı olayla ilgili olarak yeniden ifadesinin alınması ihtiyacı ortaya çıktığında, bu işlem ancak Cumhuriyet savcısı tarafından yapılabilir".

¹²⁶ Sözleşme, 26 Kasım 1987 tarihinde imzaya açılmış ve 1 Şubat 1989 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Sözleşme'yi 11 Ocak 1988 tarihinde imzalamıştır. 25 Şubat 1988 tarih ve 3411 sayılı Onaya Uygun Bulma Kanunu 26 Şubat 1988 tarih ve 19737 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Sözleşme'nin onaylanmasını kararlaştıran 26 Şubat 1988 tarih ve 88/12649 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Sözleşme'nin resmi Türkçe çevirisi, 27 Şubat 1988 tarih ve 19738 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Onay belgeleri 26 Şubat 1988 tarihinde tevdi edilmiş ve Sözleşme, Türkiye bakımından 1 Şubat 1989 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Anayasanın burada Türk değil, kimse demesi önemlidir. Bu sayede insanlar arasında ırk, din, dil vb. şekillerde bir ayırım yapılmadan herkesin insan haysiyetine sahip olduğu vurgulanmıştır. Bu yüzden Anayasanın 10 uncu maddesinde yer alan eşitlik ilkesi, insan haysiyeti kavramının bir unsurudur. Yani toplumda yaşayan bütün insanlar birbirleri arasında fark olmadan eşit şekilde haysiyetlidirler. Modern ceza muhakemesinde sanık, kovuşturmanın konusu değil bir yargılama süjesidir. Bu sebeple hem hakları hem de bazı mükellefiyetleri vardır. Bu haklar çerçevesinde sanık, hakim önünde meramını anlatabilir, en azından ona bu imkân tanınır. Böylece insan haysiyetine duyulan saygı da dile getirilmiş olur.

Görüldüğü gibi işkence ve kötü muamelelerin önlenmesi için birçok uluslararası sözleşme yapılmış ve çalışma grupları oluşturulmuştur. Ancak bugün dahi engizisyon benzeri uygulamalar ve işkenceler devam etmektedir. Uluslararası uygulamalara bakılacak olursa, Guantanamo kampı buna örnek olarak gösterilebilir. Yine Ebu Gureyb cezaevinde yapılan ve medyaya yansıyan işkenceler engizisyon yargılamalarında uygulanan işkencelerle benzerlik göstermektedir.

Engizisyondan kalan acı tecrübeler, ceza muhakemesinde yapılan bazı uygulamalarda engizisyonun geri gelmesi olarak nitelenmektedir. Örneğin Gerhard Fezer karşılıklı anlaşmaya dayalı usul değişikliği ile ilgili bir makalesinde “Engizisyon Bitmedi Mi?” (Inquisitionsprozess ohne Ende?), başlığını kullanmıştır¹²⁷.

İfade edelim ki 5271 s.lı CMK’nun “seri muhakeme usulü” başlıklı 250 nci maddesi ile getirilen düzenlemelerde, sanığı suçu ikrara yönelten hükümler yer aldığı için, bu hükümlerin uygulanmasına hassasiyetle yaklaşılmalıdır¹²⁸. Seri

¹²⁷ **Fezer, Gerhard** (2010) “Inquisitionsprozess ohne Ende?”-Zur Struktur des neuen Verständigungsgesetzes-, NStZ, C:30, S:4, s.177.

¹²⁸ Konuyla ilgili Komisyon Raporu’nda da “Seri muhakeme usulü, şüphelinin daha az bir yaptırım beklentisiyle bu usulün uygulanmasını kabul etmesi üzerine başlamaktadır. Bu usul, bir tarafta şüpheli diğer tarafta savcılık ile hüküm ve denetim makamı olarak mahkemenin bulunduğu bir süreci ifade etmektedir. Belirli bir önem derecesinin altındaki suçlarda muhakeme sürecinin formalitelerden arındırılmasını ve kısaltulmasını, işlenen suçlara kısa süre içinde etkili ve orantılı bir karşılık verilerek bozulan kamu düzeninin yeniden sağlanmasını amaçla-

muhakeme usulünde talep yazısı ve içeriğiyle ilgili düzenlemeler, 08.07.2021 tarih ve 7331 s.lı Kanun'un 22 nci maddesiyle değiştirilmeden önce 250 nci maddenin 8 ve 9 ncu fıkrasında, mahkemenin yalnızca Cumhuriyet savcısının talepnamele belirlediği yaptırımla bağlı kalmasını zorunlu kılan hükümler bulunması uygulamada tartışmalara sebebiyet vermişti. Bu hal hem hakim güvencesini kaldırmakta hem de masumiyet karinesini zedelemekteydi. Anayasa Mahkemesi'nin bu hükümleri, masumiyet karinesini zedelediği, mahkemelerin yargı yetkisini kısıtladığı gerekçesi ile iptal etmesi üzerine¹²⁹, kanun koyucu seri muhakeme usulünde mahkemelerin etkinliğini artırmıştır.

Engizisyonun tarihinde önemli bir yer tuttuğu Almanya'da, hakim kararı vermeden önce savcı olarak görev yapmıştır. Hem savcı hem de hakim olan

maktadır. Kanunda öngörülen hapis cezasının alt ve üst sınırları yüksek olmayan suçlarla ilgili yapılan yargılamaların sonucunda, olayın özelliklerine göre alt sınırdan uzaklaşarak ceza tayinini haklı gösteren nedenler bulunmadıkça, alt sınırdan ceza tayinine gidilmekte, kurulan hükümler, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, hapis cezasının ertelenmesi veya seçenek yaptırımlara çevrilmesi kapsamında kalmaktadır. Suç şüphesi altında bulunan kişiler, soruşturma sürecinde susma, herhangi bir açıklamada bulunmama hakkına sahip olduğu gibi sorumluluğu kabul hakkına da sahip bulunmaktadır” denilmektedir. Bkz; Türkiye Büyük Millet Meclisi (Sıra Sayısı: 105), s.16 vd.

¹²⁹ “44. (...) mahkemenin yalnızca Cumhuriyet savcısının talepnamele belirlediği yaptırımla bağlı kalarak dosyanın esasına yönelik değerlendirme yapma ve gerektiğinde müdahalede bulunma imkânına sahip olmaması, yargısal yetkinin kullanımıyla doğrudan ilgili olan hâkimin Anayasa'ya, kanuna ve hukuka uygun vicdani kanaatine göre delilleri takdir ederek maddi gerçeğe ulaşma ve nihayetinde kesin hüküm verme faaliyetini sınırlamaktadır. Bu yönüyle kural, Anayasa'nın 9., 138. ve 140. maddelerinde düzenlenen yargı yetkisinin bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılması ve hâkimin vicdani kanaatine göre hüküm vermesi ilkelerine aykırıdır. 45. Öte yandan Anayasa'nın anılan maddelerinde düzenlenen yargı yetkisi ve mahkemelerin bağımsızlığı ilkesi ile 38. maddesinde düzenlenen masumiyet (suçsuzluk) karinesi arasında yakın bir ilgi bulunmaktadır. Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kimsenin suçlu sayılmaması anlamına gelen masumiyet karinesine göre bir kimsenin suçluluğunun gerçek anlamda sübuta erdiğinin söylenebilmesi için serbest ve etkin olarak yargı yetkisini kullanan bağımsız bir mahkeme tarafından yürütülen ve adil yargılanma hakkı koşullarını sağlayan yargılamada yeterli şüphenin giderilmesi suretiyle maddi hakikate ulaşılarak verilen bir mahkeme hükmünden söz edilmesi gerektiği açıktır. Dolayısıyla bu şartlar sağlanmadan verilen mahkûmiyet kararı ile kişilerin suçlu ilan edilmesi Anayasa'nın 38. maddesi bağlamında masumiyet karinesini zedeleyecektir.” Bkz. AYM., E: 2020/35, K: 021/26, T: 31.3.2021, (RG: 15 Haziran 2021, S: 31512).

kişinin tarafsızlığı garanti etmek mümkün değildir. 19. yüzyılın ortalarından itibaren Fransız hukukunun etkisi ile savcılık ve mahkeme ayrılmıştır. Savcılık iddianame düzenlemeden mahkemede yargılama yapılamayacak olması “davasız yargılama olmaz ilkesi” olarak literatüre geçmiştir. Bu gelişme ceza muhakemesinin en önemli reformlarından biri olarak kabul edilmektedir¹³⁰.

SONUÇ

Bugün ceza muhakemesinde hakim olan ilkelerden, aleni yargılama, işkence yasağı, müdafiden yararlanma hakkı, davasız yargılama olmaz ilkesi, bir başka ifade ile hem hakim hem savcı olma yasağı, suçluluğu sabit olana kadar masum sayılma, delillerin duruşmada tartışılması ilkeleri, görüldüğü gibi engizisyon mahkemelerinde uygulanan insanlık dışı uygulamalar sonucunda elde edilmiş olan kazanımlardır.

Engizisyon mahkemeleri, dini esaslara aykırı davranan ve dinden dönenleri cezalandırmak için kurulan Katolik kilisesi mahkemeleridir. Böylece dinden dönme ile mücadele etmek amaçlanmıştır. Engizisyon sisteminde engizitör hem davacı hem hâkim konumunda bulunmakta, bu sisteme “tahkim sistemi” de denilmektedir.

Engizisyon mahkemelerinde muhakeme süreci genel yemin ile başlamaktaydı. Bu aşamada engizitörler sorumlu oldukları bölgeleri gezip şikâyet ve ithamları topluyor halkı sapkınları ihbar etmeleri için yemin etmek zorunda bırakıyordu. Kendini sapkın olarak hissedenlerin af zamanı olarak adlandırılan 15 ile 30 günlük süre içinde yargıçların huzuruna gelmesi söyleniyordu. Sonraki aşamada sapkın olarak görülen şüpheli o bölgenin rahibi tarafından çağrılıyor, gelmezse gıyabi tutuklu ilan ediliyordu.

Mahkemede sanığın sapkın olduğuna dair toplanan deliller ve ihbarlar sunuluyordu. İkrar ve şahitlerin veya muhbirlerin beyanı olmak üzere iki çeşit delil söz konusuydu. Sapkın sanık sorulara cevap vermek zorundaydı, ayrıntılı

¹³⁰ Huber, Michael (2008) “Grundwissen-Strafprozessrecht: Der Anklagegrundsatz”, JuS, S:9, s.779.

açıklama yapabilmesi ise hâkimin iznine bağlıydı. Sapkın sanığın suçunu itiraf etmemesi durumundaysa ordalia işkencesi, elagellation işkencesi, chevalet işkencesi gibi çeşitli işkence teknikleri kullanılarak sanığa işkence ediliyor, sanık itirafa zorlanıyordu.

Engizisyon yargılamalarında bağışlayıcı hüküm ve cezai müeyyide uygulanması üzere iki çeşit hüküm mevcuttu. Şayet sanık işkencelere tahammül edebilmişse bu olağanüstü tahammül bir suçsuzluk karinesi olarak kabul edilerek suçlu serbest bırakılabiliyordu. Diğer yandan yargılama sonunda ölüm ve ateşte yakma cezası, hapis cezası, evin yıkılması ve müsadere cezası, kamçılama cezası gibi çeşitli cezalara hükmedilmekteydi.

Engizisyon mahkemelerinde ölmüş kişilerin yargılanması ve haklarında cezaya hükmedilmesi de mümkündü. Engizisyon mahkemelerinde yargılanan bir diğer grup ise cadı ve büyücülerdi. Sanığın cadı olup olmadığının tespitinde su deneyi, ateş deneyi, kutsal kitapla tartmak gibi yöntemler kullanılmaktaydı. Cadı avı dönemi günümüzde Avrupa tarihinin en karanlık dönemlerinden biri olarak anılmaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz üzere, tahkik sisteminin özünde, itham sistemindeki zanlıya sağlanan delil ikamesi imkanlarının, suçluların haksız yere beraatine yol açacağı düşüncesi hakimdir. Bu sebeple delil elde etmek için işkence meşru görülmeğe başlanmıştır. Her ne pahasına olursa olsun maddi gerçeğin bulunması anlayışı, zamanla şüpheli veya sanığın aslında gerçeğin bir taşıyıcısı olduğu ve gerçeğin ondan öğrenilmesi gerektiği düşüncesine evrilmiş, böylece ikrar da en önemli delil haline gelmiştir. Bu sistemde suçlanan kişi, yargılamanın son aşamalarına gelindiğinde dahi isnat hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olamamıştır. Zanlı, hakları olmayan bir obje konumundadır. Bunun tabii sonucu olarak da işkence bu sistemde olağan hale gelmiştir. Tahkik sistemi, daha önce geçerli olan şekli kuraların bir tarafa itilmiş olması sebebiyle hukuki güvensizliğe, kargaşaya ve hatta yetkili organların keyfiliğine sebebiyet vermişti. 19'uncu yüzyıldaki gelişmelere paralel olarak yapılan yeni ceza muhakemesi kanunlarında tek bir sistemin katı şekilde kabulü yerine, ülkelerin sahip olduğu hukuk kültürü göz ardı edilmeksizin birden çok hukuk sisteminin özelliklerinin aynı ceza muhakemesi bünyesinde toplanması düşüncesi öne çıkmış ve bu anlayış yapılan yeni kanunlara yansımıştır.

Özellikle 1808 tarihli Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'nda, İngiliz ceza muhakemesinin (itham sistemi) etkileri görülmüş ve Kıta Avrupası hukukçuları tarafından da itham sisteminden alınması gereken faydalı kurumların neler olabileceği tartışılmaya başlanmıştır. Bu şekilde soruşturma aşamasında “tahkik” ve kovuşturma aşamasında “itham” sisteminin özelliklerini barındıran karma bir muhakeme usulü ortaya çıkmıştır. Günümüzde de esas itibarıyla gerek Common Law (*İngiltere, Galler, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya*) sistemine dahil ülkeler ile Kıta Avrupasında yer alan ülkelerin tamamında, hukuk kültürüne bağlı farklılıklar haricinde, katı bir itham veya tahkik sistemi yerine, iş birliği sistemi olarak isimlendirilen usul uygulanmaya başlanmıştır.

Engizisyonun bugünkü ceza muhakemesine kalan iki temel ilke, resen araştırma ve ceza muhakemesinde maddi gerçeğe ulaşmaktır. Resen araştırma ilkesi, günümüz ceza muhakemesi hukukunda, iddia görevinin savcıya, yargılama görevinin hakime verilmesi ve davasız yargılama olmaz ilkesi çerçevesinde engizisyonun kötü sonuçlarından uzaklaşarak uygulanan bir ilkedir. Öte yandan maddi gerçeğin araştırılması, işkence yasağı ve temel insan haklarına saygı temelinde gerçekleştirilmelidir. Çalışmada açıklandığı üzere, engizisyon yargılamalarında, Orta Çağ'da insanlık ağır bedeller ödemek zorunda kalmıştır.

Sanığı ikrara zorlayacak olan ceza muhakemesi hukuku düzenlemeleri engizisyon anlayışının geri gelmesi olarak kabul edilmeli ve bu kurumlara hassasiyetle yaklaşılmalıdır. Seri muhakeme usulünde şüphelinin suçu kabul etmesi halinde cezasında indirim yapılması, engizisyon yargılamalarındaki ikrara zorlama uygulamaları ile benzeştiğinden, seri muhakemenin uygulanması bugün kabul gören ceza muhakemesi ilkeleriyle bağdaşmamaktadır.

İşkenceye sıfır tolerans için ceza muhakemesi mevzuatımızda yapılan ayrıntılı düzenlemeler, tarihin acı tecrübelerinin tekrar etmemesi bakımından son derece önemlidir. Eğer işkence ve kötü muamele yasağının önlenmesi için gerekli özen gösterilmezse, bunun ne denli kısımlara yol açacağı örnek olarak karşımızda durmaktadır. Beccaria'nın dile getirdiği gibi gerçeği insanın sinir hücrelerinde aramak tarihin hiçbir döneminde faydalı olmamıştır, bundan sonra da olmayacaktır.

Engizisyonun bir başka uygulaması olan cadı yargılamalarından çıkarılması gereken sonuçlar vardır. İlk olarak cadı yargılamaları, ceza muhakemesinin bir araç olarak kullanılmaması gerektiğini bize göstermiştir. Sırf belirli kişileri yok etmek için cadı avı niteliğinde yargılamalar, engizisyona geri dönüş olacaktır. Maddi gerçeğin araştırılması bugünkü ceza muhakemesinin de amacı olmakla beraber, ne pahasına olursa olsun maddi gerçeğin ortaya çıkarılması söz konusu değildir, insan hak ve hürriyetleri korunarak maddi gerçeğe ulaşılması gerekmektedir. Cadı yargılamalarından çıkarılacak bir başka ders, ceza muhakemesinin bir başka temel ilkesi olan insan onurunun korunması ilkesinin önemidir. Ceza muhakemesinde batıl inançlardan uzak durulmalı ve insan onurunun korunması ilkesi titizlikle uygulanmalıdır.

Günümüzde de ceza yargılamalarında başvuru malvarlığına el koyma ve hükümler birlikte müsadere cezası verilmesi, engizisyonda kötüye kullanılmış ve yargılamayı yapanların giderlerini karşılamak için bu şekilde ekonomik kaynak oluşturulmuştur. Bugün Anayasa'da yer alan genel müsadere yasağı ve ceza kanunda müsadereye ilişkin sınırlamalar, el koyma ve müsadereye ilişkin engizisyon uygulamasına dönüşmemesi bakımından son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

- Arslan Karaküçük, Suna** (2010) “Korkunun Kadınları”: Cadılar ve Cadıcılık”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, C:13, S:2, s.38-64.
- Artuk, Mehmet Emin** (1982) *Ceza Muhakemesi Hukuku Ders Notları (Giriş)*, İstanbul.
- Beccaria, Cesare**, *Suçlar ve Cezalar Hakkında*, (Çeviren: Selçuk, Sami (2014) 4. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi).
- Demirci, Kürşat** (1995) “Engizisyon”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 11. Cilt, Ankara, TDV.
- Dündar, Derya** (2019) “Orta Çağ ve Erken Modern Avrupa’da İşkence”, (Doktora), Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erem, Faruk** (1988) “Savunma ve Ceza Yargılamasının Temeldeki Kusurları”, *TBB*, S: 1, s.91-99.
- Esgin, Mehmet** (1998) “Hıristiyanlıkta Engizisyon Mahkemeleri”, (Doktora), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fezer, Gerhard** (2010) “Inquisitionsprozess ohne Ende?”-Zur Struktur des neuen Verständigungsgesetzes-”, *NStZ*, C:30, S:4, s.177-185.
- Gökçen, Ahmet** (1994) *Ceza Muhakemesi Hukukunda Basit Elkoyma ve Postada Elkoyma (Özellikle Telefonların Gizlice Denetlenmesi)*, Ankara, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Gökçen, Fahri Taner** (2021) *Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği İlkesi*, 2. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınları.
- Huber, Michael** (2008) “Grundwissen-Strafprozessrecht: Der Anklagegrundsatz”, *JuS*, S:9, s.779-780.
- Johnson, Noel D./Koyama, Mark** (2014) “Taxes, Lawyers, and the Decline of Witch Trails in France”, *The Journal of Law&Economics*, C:57, S:1, s.77-112.
- Kamen, Henry** (1965) “Confiscations in the Economy of the Spanish Inquisition”, *The Economic History Review*, C:18, S:3, s.511-525.
- Karakehya, Hakan** (2008) “Modern Cezalandırma Sistemlerinin Büyük Anlatıları”, *İÜHF*, C:LXVI, S:1, s.87-108.
- Kelly, Hanry Ansgar** (1989) “Inquisition and the Prosecution of Heresy: Misconceptions and Abuses”, *Church History*, C:58, S:4, s.439-451.
- Koç Başar, Cansu** (2022) “Orta Çağ Avrupası’nda Cadı Yargılamaları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C:24, S:2, s.931-964.

- Köse, Metin** (2017) Ceza Kovuşturmasında Delillerin Ortaya Konulması ve Değerlendirilmesi, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınları.
- Mejia, Pilar** (2020) “Just Rules” for a “Religiosity of Simle People”: Devotional Literature and Inquisitorial Trails in Cartagena de Indias (17th-18th Centuries)”: Duve, Thomas/Danwerth, Otto (Editörler), Knowledge of the Pragmatici, Leiden-The Netherlands, Brill-Nijhoff.
- Ozansü, Mehmet Cemil** (2013) “Erken Modernlikte Ceza Sorumluluğunun Kamusallaşması ve Rasyonelleşmesi”, (Doktora), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, Bahri/Tezcan, Durmuş/Erdem, Mustafa Ruhan/Sırma Gezer, Özge/Saygılar Kırıt, Yasemin F./Alan Akcan, Esra/Özaydın, Özdem/Erden Tütüncü, Efser/Altınok Villemin, Derya/Tok, Mehmet Can** (2021) Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 15. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınları.
- Tambs, Lewis A.** (1965) “The Inquisition in Eighteenth-Century Mexico”, The Americas, C:22, S:2, s.167-181.
- Tanrıvermiş, Atilla** (2021) Masumiyet Karinesini Genişleten Bir İlke Olarak Lekeleneme Hakkı, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınları.
- Yurtcan, Erdener** (1995) CMUK Şerhi Cilt 2, İstanbul.